

NAUČNO-ISTRAŽIVAČKI RAD

**BABIN MEZAR
NA LOKALITETU BABINA LUKA – KALESIJA**

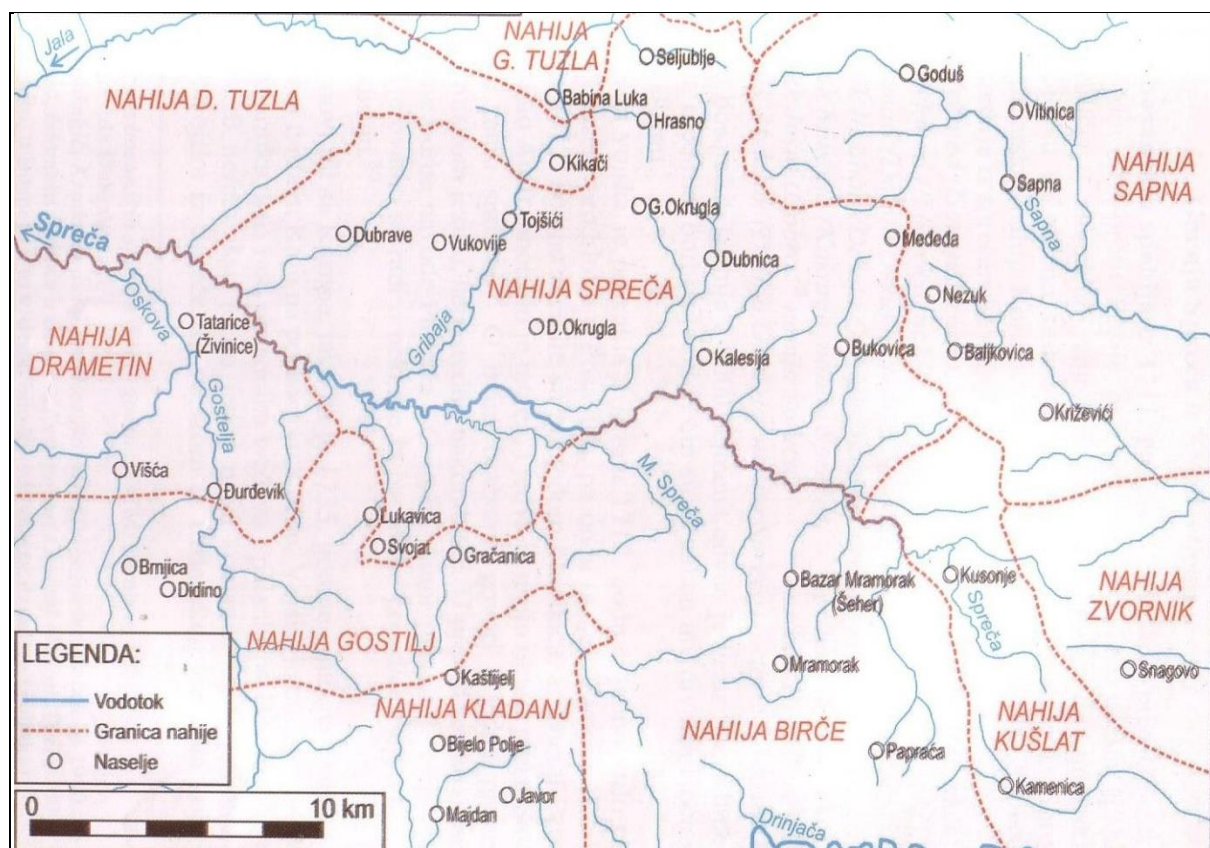
Kikači, 2013.

Sakić Ekrem, prof.

1. UVOD

Naseljeno mjesto Babina Luka ili Haračije, danas pripada Mjesnoj zajednici Kikači, Općina Kalesija. Međutim, gledano historijski, Babina Luka i Kikači su dva posebna mjesta. Naime, prema popisu iz osmanskog perioda, kako navodi *Handžić, A. (1975)*, iz 1519. godine, navedena su naselja Babina Luka i Kikači, i to, Babina Luka u nahiji Gornja Tuzla, kao carski has, i Kikači u nahiji Donja Tuzla, također sultanov has. (Skica 1)

Skica 1: Područje nahija u Gornjoj Spreči početkom XVII stoljeća

Izvor: *Tosunbegović, Dž. (2007)*

Samo naselje Babina Luka locirano je uz rijeku Gribaju uzvodno od ušća Hrašljanske rijeke. Na osnovu popisa iz osmanskog perioda, možemo zaključiti da je u navedenom vremenu Babina Luka bila posebno mjesto a tek sa dolaskom Austro-Ugarske, Babina Luka se u najdužem periodu nalazi u sastavu Općine Kikači. Iznad naselja Babina Luka prema lokalitetu Vis, nalazi se staro mezarje koje je danas prilično zapušteno i zaraslo u šipražje i šumu. (Foto 1)

Foto 1: Širi lokalitet mezarja

Izvor: Sakić, E. (2013)

Kroz samo mezarje prolazi put koji se po predanjima iz osmanskog perioda zvao Pašin put, a povezivao je Zvornik sa Tuzlom. (Foto 2)

Foto 2: Trasa puta pored Babinog mezara

Izvor: Sakić, E. (2013)

O straosti ovog mezarja svjedoči i njegov naziv lokaliteta „Stara kuća“, koji se naslanja na naselje. Prema kazivanju najstarijih mještana naselja i predanjima, u srednjem vijeku je ovo naselje pomorila kuga, a preživjeli mještani su se pomjerali s kućama prema dolini rijeke Gribaje. U samom mezarju

vidljivi su mnogi nišani iz različitih vremenskih perioda. Dominantno mjesto u mezarju je zauzima mezar sa nišanima lociran sa desne strane navedenog puta. Na toj strani, lijevo i desno na dužini oko 200 m može se primijetiti veliki broj nišana različitog oblika i iz različitih vremenskih perioda. Tačan broj se ne može utvrditi jer je čitava lokacija s obje strane puta zarasla u šipražje i šumu. Može se zaključiti da su svi mezari pa i Babin mezar, okrenuti u pravcu kible, odnosno jugoistoka. Također, kod mezara je primjetno veliko rastojanje između prednjeg i zadnjeg nišana. Uobičajeno je danas, da je to rastojanje oko 2 m. Međutim, rastojanje nišana na starom mezarju u Babinoj Luci je preko 3 m. Pretpostavljamo da je prilikom postavljanja nišana na ostalim mezarima, bilo mjerilo, rastojanje nišana na Babinom mezarju. (Skica 2)

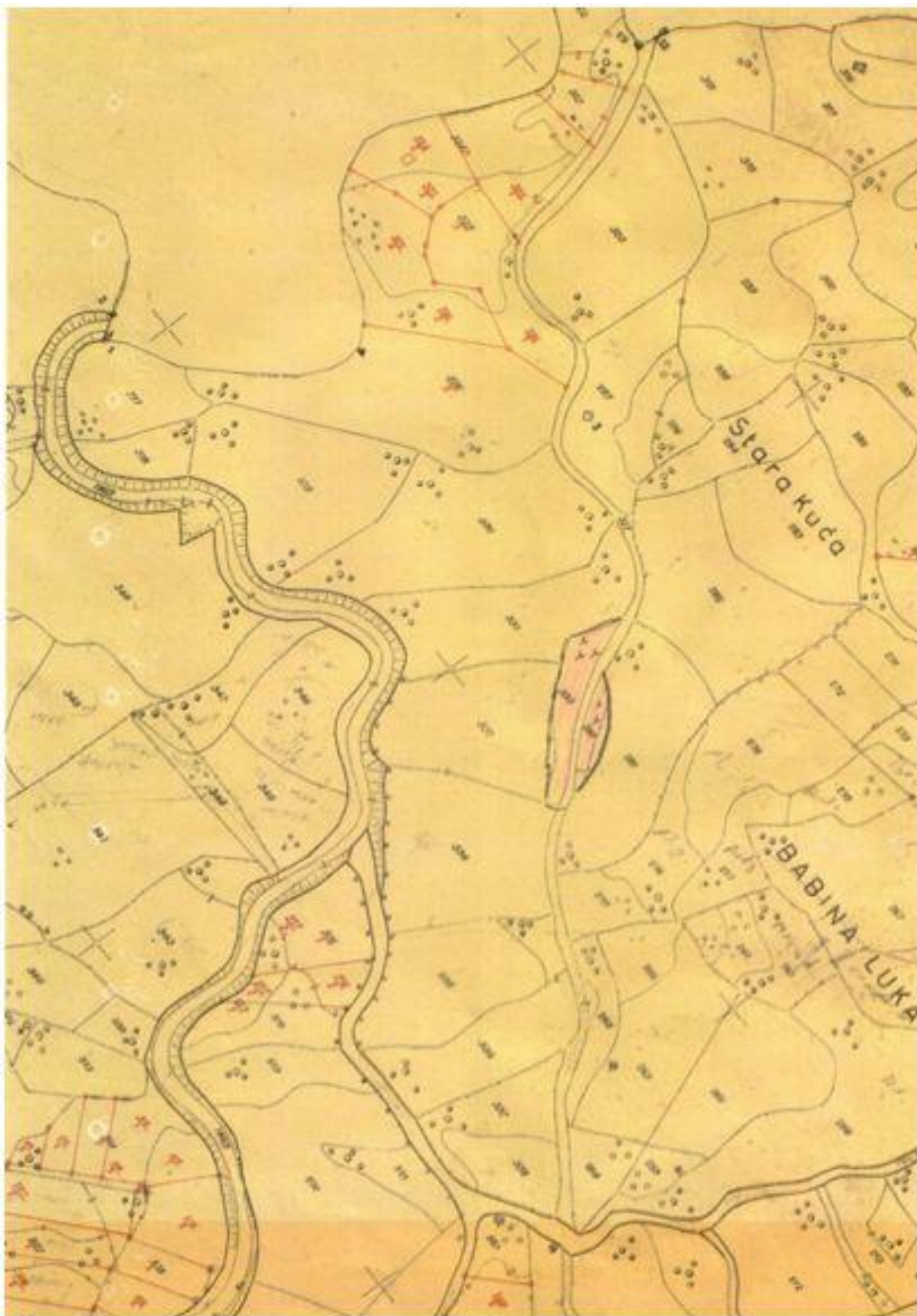
Svakako da se svojom veličinom i gracioznošću ističu nišani na Babinom mezarju a posebno prednji nišan koji je veoma sličan srednjovjekovnom stećku steli a na kojem se nalazi motiv šake sa raširenim prstima. Pored ovog motiva na istom se nalazi uklesan zapis pisan srednjovjekovnim pismom bosančicom. Prema saznanjima autora, oba nišana bili su uspravni sve do 1975. godine. Nakon dvadesetak godina (oko 1995), primijećeno je da nedostaje prednji nišan, vjerovatno je njegov nestanak prouzrokovalo iskopavanje pijeska na ovom lokalitetu te je tako potkopan i nišan koji je izgubivši oslonac pao na put kojim se svakodnevno prolazilo, kako pješke tako i sa zaprežnim vozilima. Upravo zbog ometanja pri prolasku putem, sklonjen je u stranu. (Foto 3)

Foto 3: Prvobitno mjesto nišana na Babinom mezarju

Izvor: Sakić, E. (2013)

Skica 2: Kopija katastarskog plana Babine Luke s markiranim lokalitetom Starog mezarja

Izvor: Služba za katastar Općine Klaesija, 2013.

2. MITOVI I LEGENDE

Današnji lokalitet naselja Babina Luka, bogat je mitovima i legendama iz prošlosti njenih mještana. Jedna od legendi koja se najčešće spominje jeste haranje kuge i postanak porodica Selimović i Fatić. Naime, tokom mobe obavljanja žetve na imanju u Babinoj Luci, 40 žetelaca su u podne sjeli kako bi se odmorili i objedovali. Upravo u tom momentu, naišla je kuga i gotovo sve žeteoce poharala. Uspjeli su preživjeti samo brat i sestra. Pretpostavlja se da su se zvali Selim i Fata. Od Selima su kasnije postali Selimovići a Fata se udala, odnosno njom se oženio neki momak sa strane koji je ostao živjeti s njom. Od njih su vremenom postali Fatići. Ostale familije u babinoj Luci su Pandurevići doseljenici iz Tojšića, Imamovići, porijeklom iz Vukovija koji su se ženidbenom linijom naselili na imanjima Selimovića. (*Vidi: Tosunbegović, Dž. Gornja Spreča (2007)*)

Za ovaj stari mezar, nazvan Babin mezar, i samo mjesto, među stanovništvom Mjesne zajednice Kikači postoji nekoliko legendi i predanja. Jedna od najčešće spominjanih je, da je baba živjela veoma dugo o čemu postoji i izreka koja se već iz generacije u generaciju prenosi: O kćeri, zovni svoju kćer, neka ona zovne svoju kćer, u kćeri joj plače dijete.“ Ovo je zabilježeno prema kazivanju *Bege Sakića (1940)*, koji se poziva na izjavu svoje nene Selimović iz Babine Luke.

Prednji nišan je od 1975. godine, nekoliko puta odvožen sa svog lokaliteta u druga mjesta (Požarnica, Slavinovići-Tuzla i dr.) kao atrakcija ili arhitektonska vrijednost, odnosno građevinski materijal i uvijek je morao biti vraćen na svoje prvobitno mjesto jer je navodno izazivao nesreće u mjestima gdje se privremeno skrasio. Prema kazivanju *Nezira Fatića* iz Babine Luke, nema pouzdanih podataka o vraćanju nišana. On ukazuje na podatak da se čak i nišan sam vraćao na dotično mezarje.

Samo predanje ukazuje da je nišan podignut nad mezarom jedne babe, nazvan Babin mezar, odnosno Babina ruka, a čitav lokalitet, nazvan Babina Luka. Osim toga, u blizini je i izvor pitke vode nazvan Bikina voda.

3. NADGROBNI SPOMENICI - NIŠANI

U dosadašnjoj literaturi o muslimanskim nišanima, odnosno nadgrobnim spomenicima, pisano je vrlo malo, tj. sve se manje-više svodilo na registrovanje istih. Prema *Mujezinoviću, (1998)*, najstariji nišani u Bosni i Hercegovini, od polovine XV pa do početka XVII stoljeća, znatno se razlikuju po svojim formama i oznakama na njima od čisto osmanlijsko-islamskih nišana toga doba u drugim regionima. Nišane označenog perioda u Bosni i Hercegovini, mogli bismo svrstati u tri glavne kategorije:

1. Nišani forme većih obeliska sa prikraćenim piramidama pri vrhu na kojima je ispupčenje slično polulopti,
2. Nišani većih rustičnih stela koji se završavaju slično uspravnim stećcima sa krovom na dvije vode i
3. Nišani sa nevješto izvedenim turbanima, gdje ima čak i slučajeva da klesar stavlja direktno turban na stelu.

Poznati autor *Mehmed Mujezinović*, u svojoj knjizi *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine (1998)*, konstatuje da postoje četiri ovakva nišana u Bosni Hercegovini. Jedan od nišana jeste nišan podignut Mahmutu Brankoviću, članu feudalne porodice Branković nastalom prije 1459. godine. U groblju Džananovića u Čadovini, kod Rogatice, nad jednim grobom su podignuta dva nišana, odnosno nišani Hasana Radilovića i njegovog brata Ahmeta Radilovića. Ovaj spomenik potiče iz XV ili početka XVI stoljeća. U Fatnici, kod Bileće, postoji nišan podignut 1519. godine izvjesnom Skenderu, dizdaru grada Roga. I četvrti spomenik ove vrste, podignut je kod Rogatice Sulimanu Oškopici koji datira iz početka XVI stoljeća

Isti autor konstatuje da su sve tri skupine nišana najviše zastupljene u centralnoj i istočnoj Bosni. Zajedničke karakteristike svih nišana su arhaičnost oblika, grubo klesanje, sa prisutnim oznaka polumjeseca, luka i strijele, polulopti (polujabuka), čomage (didovski štap), tordirane vrpce, sjekire, balti, tubastih mačeva i bajraka. Manji broj nišana na sebi ima životinjske ili ljudske figure, zatim ruke ili pak šake. Na svim nišanima ovih skupina postoje natpisi koji su pisani bosančicom. I na kraju, može se zaključiti da nišani prve, najstarije epohe u Bosni i Hercegovini, imaju mnogo zajedničkih elemenata sa srednjovjekovnim nadgrobnim spomenicima-stećcima i da označavaju grobove islamiziranih stanovnika Bosne. Navedenu tvrdnju potkrepljuje i činjenica da se lokaliteti starih nišana najčešće nalaze u neposrednoj blizini nekropola stećaka, odnosno na njih se nadovezuju. (Foto 4)

Foto 4: Nišani sa područja Rogatice sa zapisima na bosančici

Nišan Hasana Radilovića

*Nišan Sulimana Oškopice sa
natpisom u bosančici u
Dumanjićima kod Rogatice*

Izvor: Mujezinović, M. (1998)

Sljedeća etapa u razvoju nišana je XVII stoljeće, od kada se i na domaćim spomenicima počinju klesati epitafi na orijentalnim jezicima. *Mujezinović, (1998)*, ističe da su nišani ovog vremena kopija skopskih nišana, kako po formi, veličini, klesarskom radu, tako i po tretmanu natpisa i jezika na kojem su pisani ovi natpisi.

U oblikovanju nišana, osobito je interesantan period od početka XVIII stoljeća, pa do 1878. godine. Upravo ovaj period od gotovo dva stoljeća je najbogatiji po broju sačuvanih spomenika, po brojnosti i raznovrsnosti epitafa na njima.

Međutim, prema istraživanjima *Šefika Bešlagića iz 1969, 1978. i 1983. godine*, pored muslimanskih postoje i hrišćanski nišani koji datiraju iz perioda XV i XVI stoljeća. Tako je autor ustanovio da na lokalitetima kod Rogatice, Prače, Pala, Sokoca, Ilijaša i kod Olova, postoje nišani koji se po svojim oblicima i reljefnim ukrasima, ništa ne razlikuju od muslimanskih nišana, prepoznamo ih po natpisima bosančicom, u kojima se navodi pokopani hrišćanin, zatim po isklesanom krstu na nišanu ili po nekim drugim okolnostima.

Isti autor navodi da se na lokalitetu Hočimer u selu Kalimanići u okolini Sokoca, nalazi nekropola sa 22 stećka, uz nju su dva stara nišana, a odmah do njih je situirano savremeno muslimansko groblje. Jedan nišan je sa čalmom i predstavom buzdovana na jednoj strani. Drugi nišan je visoka četverostrana prizma koja ima piramidalni završetak, sa polukuglom na vrhu.

I na kraju, navedeni autor ističe, da u Stranama kod Prače na području općine Pale, postoji najstariji nemuslimanski nišani iz XV i XVI stoljeća. Na nekim su isklesani motivi polujabuka, buzdovana i luka sa strijelom.

Zanimljiv je podatak autora *Bršlagića* o postojanju starog nišana na lokalitetu u Dumanjićima kod Rogatice. Naime, na ovom lokalitetu je staro i novo muslimansko groblje i tu se nalazi stari nišan u obliku četverostranog stupa, sa prikraćenom piramidom i poluloptom pri vrhu koji ima reljefne predstave sablje, kijače, polumjeseca, kruga i kružnog vijenca, te uklesan ćirilčki natpis koji kaže da je to biljeg Sulimana Oškopice. Autor *Bešlagić* smatra da se radi o majstorovoj grešci koji nije bio musliman a koji je prilikom isklesavanja imena, umjesto Sulejman isklesao Suliman. Razlog za to je u utjecaju umjetnosti stećaka na umjetnost nišana. Inače, Sulejman Oškopica je bio ugledni čovjek iz navedenog kraja kao što se vidi po sablji i kijači na njegovom nišanu, kao i po imenu susjednog sela Oškoplje.

4. NIŠAN NA BABINOM MEZARU

U naselju Babina Luka, Općina Kalesija, nalazi se lokalitet starog mezarja pod nazivom Stara kuća. Mezarje je locirano pored puta, pretpostavljamo iz osmanskog perida, zvanog Pašin put, koji je spajao Zvornik sa Tuzlom. Navedeni put svojevremeno bio u kategoriji današnjeg magistralnog puta. O navedenom putu, *Dževad Tosunbegović* u svojoj knjizi *Gornja Spreča (2007)*, navodi kako je za područje Gornje Spreče najveći značaj imala komunikacija koja je povezivala Zvornik sa područjem Soli, odnosno Tuzlanskom kotlinom, i odatle dalje na sjever i zapad. Isti autor dalje navodi, kako je ovaj put išao preko Snagova, zatim južnim obroncima Majevice iznad Capardi i Hajvaza, onda na Panduricu iznad Memića, pa iznad današnje Gornje Kalesije, odnosno kroz zaselak Brda, spušta se kroz Dubnicu, onda ispod Mahmutovića, kroz zaseoke Miljanavaca, zatim iznad Lipovica, odakle se spušta u dolinu Gribaje, između Kikača i Babine Luke. Odatle je trasa vodila preko Visa kod Požarnice i dalje prema Gornjoj i Donjoj Tuzli.

Na ovom lokalitetu se nalaze nišani koji spadaju u kategoriju prelaznih oblika nadgrobnih spomenika, tj. nišana prvih Bošnjaka koji su primili islam, kao i nišani originalne osmanlijske arhitekture.

Prelazni oblici nišana imaju mnogo zajedničkih elemenata sa stećcima. Na području općine Kalesija, nišane prelaznog oblika od XV do početka XVII stoljeća koji se završavaju u obliku piramide, nalazimo u Brkića groblju u Dubnici i na starom mezarju u Babinoj Luci. (*Halilović i Zulić, 2003:145*)

Autori, *Halilović* i *Zulić* su u svojoj knjizi registrovali u starom mezarju u Babinoj Luci postojanje samo zadnjeg nišana sa dimenzijama koje ne odgovaraju stvarnoj veličini navedenog nišana. Pomenuti autori ističu: „Nišan sličan srednjovjekovnom stupu, dimenzija 30 x 35 x 50 cm, kvadratnog je oblika, u krovu završava oblikom piramide. Obje bočne strane imaju na sebi pravougaona udubljenja na kojima se, u vrhu, nalaze motivi polujabuka.“

Nišan za koje navedeni autori imaju podatke, je svojevremeno oštećen tako da se njegov jedan dio ne uklapa u navedene dimenzije. Navedenim dimenzijama treba dodati veličinu prelomljenog nišana koji je fiksiran u zemlju tako da bi stvarna veličina zadnjeg nišana iznosila 30 x 35 x 100 cm. (Foto)

Foto 5: Prelomljeni zadnji nišan

Izvor: Sakić, E. (2013)

Pomenuti autori ne spominju postojanje prednjeg nišana koji je pripadao Babinom mezarju, jer vjerovatno nisu imali informaciju o njegovog postojanju. Tokom istraživanja lokaliteta Starog mezarja pronađen je stari nišan udaljen 30-ak m u šipražju. Isti je veoma dobro očuvan. Primjetno je manje oštećenje na čošku s prednje strane ispod motiva šake.

Dimenzije prednjeg nišana su sljedeće: Kompletna visina prednjeg nišana sa postoljem i polujabukom iznosi 1,74 m. Prednja strana u donjem dijelu iznosi 28 cm dok u gornjem dijelu ispod krova poramide iznosi 38 cm. Zajedno sa zadnjim nišanom veoma sličan je srednjovjekovnom stećku-stubu. Prednja i zadnja strana prednjeg nišana su šie od bočnih strana. Na krovu se završava prikraćenom piramidom na kojoj se nalazi ispupčena polulopta na kojoj je primjetno manje oštećenje. Na prednjoj strani koja je okrenuta prema putu, nalazi se motiv otvorene šake sa raširenim prstima što je čest motiv na stećcima. Šaka je široka oko 18 cm a duga oko 33 cm i u formi je reljefa. Iznad šake je uklesan zapis pisan starobosanskim pismom bosančicom. Sam zapis je teško čitljiv te bi kompletan nišan trebalo detaljno očistiti. Zadnja strana nasuprot putu nema ukrasa niti bilo zapisa. Bočne strane nišana su pravougaonog oblika širine oko 30 cm. Na njima se nalaze udubljenja čija je dužina 127 cm. Žlijeb je dubine 4 cm. Pri vrhu žlijeba nalaze se polulopte s obje bočne strane nišana. Postolje nišana ima dimenzije 40 x 40 x 15 cm.

PRILOG 1: Prednja strana nišana sa motivom otvorene šake i zapisom na bosančici

Izvor: Sakić, E. (2013)

PRILOG 2: Bočna strana prednjeg nišana sa žlijebom i poluloptom

Izvor: Sakić, E. (2013)

PRILOG 3: Postolje prednjeg nišana koje je u nesrazmjeri sa visinom samog nišana

Izvor: Sakić, E. (2013)

PRILOG 4: Prednja strana sa primjetnim oštećenjem motiva otvorene šake

Izvor: Sakić, E. (2013)

PRILOG 5: Austrougarska kopija Katastarskog plana Babine Luke

Izvor: Geodetska uprava Općine Kalesija, 2013.

5. ZAKLJUČAK

Ovim radom nastojalo se od zaborava otrgnuti jedan izuzetno vrijedan kulturno-historijski spomenik o kojem se u lokalnoj sredini mnogo priča, ali manje-više svako na svoj način. Prisustvo nebrige za svojom prošlošću je veoma česta pojava među stanovništvom kako lokaliteta na kojem se nalazi spomenik, tako i znatno šire. Razloga vjerovatno ima mnogo, a jedan od njih jeste i uvjerenje da nadgrobne spomenike ne treba uzurpirati.

Kako bi se navedeno stanje bar djelimično rasvijetlilo, u ovom radu prišlo sa naučnog stajališta i došlo do zaključaka koji ukazuju da je riječ o rijetkom kulturno-historijskom spomeniku čije postojanje ukazuje na duži kontinuitet postojanja stanovništva na lokalitetu Babina Luka i šire. Od posebnog značaja je sam spomenik koji predstavlja prijelaz iz jednog historijskog razdoblja u drugo.

Posebna vrijednost ovog kulturno-historijskog spomenika je u tome što nišana takve vrste u Bosni i Hercegovini ima veoma malo, tj. do sada su registrovana samo četiri, dok na prostoru općine Kalesija ne postoji niti jedan nišan prijelaznog oblika sa zapisom na bosančici.

Postojeći kulturno-historijski spomenik neophodno je u što kraćem vremenu urediti kako bi bio zaštićen od propadanja. Neophodno bi bilo vratiti ga na prvobitno mjesto a zadnji nišan koji je prelomljen restaurirati i konzervirati, a sam mezar je potrebno zaštititi potpornim zidom od puta kako ne bi došlo do ponovnog potkopavanja i uništavanja nišana a sam mezar ograditi na način koji će ukazivati poštovanje ne samo onoga ko je u njemu, već i podsjećati buduće generacije na prošlost, odnosno na njihov epretke.

Dakle, neophodno je ovom 500 godina starom kulturno-historijskom spomeniku vratiti njegovo zasluženno mjesto u samom mjestu Babina Luka i šire, ali i u naučnim okvirima da mu pripadne odgovarajuće mjesto. Nadati se da će ovaj spomenik postati simbolom naselja Babina Luka.

6. IZVORI I LITERATURA

1. *Austrougarski katastarski plan 1885.*
2. Bešlagi, Š. (2004): *Leksikon stećaka*, Sarajevo.
3. Handžić, A. (1975): *Tuzla i njena okolina u XVI vijeku*, Sarajevo.
4. *Kazivanja Bege Sakića (1940) i Nezira Fatića (1947)*
5. Mujezinović, M.(1998): *Islamska epigrafika u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo.
6. *Služba za katastar Općine Kalesija*, 2013.
7. Tosunbegović, Dž. (2007): *Gornja Spreča*, Kalesija.
8. Halilović, S. (2003): *Kalesija – crtice iz kulturno-historijske prošlosti*, Kalesija.